

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het echec van Poetin

Ook al staat de uitkomst van Poetins oorlog en zijn regime nog niet vast, zijn naam zal altijd verbonden zijn aan de slachtingen die door zijn toedoen zijn aangericht onder zijn broedervolk in Oekraïne.

door Paul van Velthoven De auteur is oud-redacteur van *Christen Democratische Verkenningen*.

Verloren oorlogen waren in de recente Russische geschiedenis steeds het sein voor grote omwentelingen. Zou dit ook kunnen gelden voor de oorlog die Poetin momenteel voert?

Laten we eerst eens kijken hoe het in de afgelopen anderhalve eeuw uitpakte wanneer Rusland een oorlog verloor – iets wat vaker gebeurde dan de meesten van ons denken. De val van het regime van tsaar Nicolaas I (1825-1855), die in de negentiende eeuw de kampioen was van het reactionaire verzet tegen de revolutionaire oprispingen op het Europese continent, was het gevolg van een verloren oorlog. In de Krimoorlog (1853-1856) maakten Engelsen en Fransen korte metten met de expansiezucht van de tsaar, die het machtsevenwicht in Oost-Europa bedreigde ten nadele van het Ottomaanse Rijk. In zijn onnavolgbare verslag over Nicolaas' regeerperiode beschreef de Franse Marquis de Custine op beeldende wijze de basistrekken die de Russische despotie op achterstand stelde en uiteindelijk bedreigde.¹ Het zijn trekken die ook in Poetins regime de laatste tijd steeds markanter werden, zoals een almachtige geheime staatspolitie die elk dissident geluid met zeer strenge straffen de kop indrukte, een militair en veiligheidsapparaat

dat bestond uit een kleine kring van getrouwen, de beknotting van een vrij en open onderwijs, en een afschuw en het bespioneren van buitenlandse bezoekers. Zo raakte het rijk van Nicolaas I steeds verder achterop. 'Geef ons de middelen om ons dezelfde kanonnen, kogels en karabijnen te maken als waarover de vijand beschikt, en maak een einde aan de vleierijen waarmee ons staatsgezag wordt omringd', riep een criticus van het regime toen Rusland geen partij bleek te zijn voor de Britse en Franse legers en vloot in de Krimoorlog. Na de dood van Nicolaas I voerde zijn opvolger tsaar Alexander II met behulp van westerse ideeën en ontwikkelingen belangrijke hervormingen door, maar de belangrijkste bron van onvrede, de autocratie, bleef bestaan. Staatkundige vernieuwing met behulp van medezeggenschap van anderen, in de vorm van een parlement, bleef taboe.

Het regime wankelde opnieuw toen Rusland het in 1904-1905 tegen Japan moest afleggen in de Russisch-Japanse Oorlog. Rusland had eerder – in navolging van de Europese mogendheden die rond de eeuwwisseling steunpunten in het keizerlijke China hadden veroverd – het noordwestelijk gelegen Mantsjoerije bezet, waardoor het in conflict kwam met Japan, dat

hetzelfde gebied opeiste. Er ontvouwde zich een oorlog om Mantsjoerije, waarin het grote Russische leger werd verslagen door een veel kleinere Japanse troepenmacht. Een novum, want nooit eerder had het Russische keizerrijk sinds de stichting ervan door Peter de Grote een oorlog tegen een Aziatische tegenstander verloren. De nederlaag betekende een grote klap voor het Russische prestige, en miste zijn effect niet op de binnenlandse onrust, die al ruim voor de oorlog steeds grotere afmetingen had aangenomen. Ditmaal had een grote revolutionaire beweging zich in de samenleving genesteld, die ook op de traditionele ontwikkelde elites een flinke aantrekkingskracht had. Maar het regime had zich ook vervreemd van het gewone volk, dat staande in een lange traditie zeer lang de Romanovs op welhaast religieuze wijze had aanbeden. Sergej Joeljevitsj Witte, talloze malen minister, bleek de redder in de nood. Vergeefs had hij eerder aangedrongen op vertegenwoordiging van het volk in een parlement, de Doema. Behalve dat hij de vrijplaatsen van het denken, de universiteiten, bevrijdde van het gehate staatstoezicht, wist hij Nicolaas II eindelijk zover te krijgen dat hij tot bestuurlijke concessies bereid was. De revolutionaire socialistische krachten, onder wie Trotski, die in de bolsjewistische revolutie een hoofdrol zou spelen, verloren daardoor gaandeweg hun greep op het verzet. In de eerste Doema (1906) vormden zij slechts een minderheid, maar radicalen van rechts waren evenmin tot samenwerking met de regering bereid. Pas in 1907, onder leiding van eerste minister Pjotr Stolypin, bleek de (tweede) Doema een werkbare meerderheid op te leveren die wilde samenwerken met het regime. Toen leek het erop, zoals de slavist Karel van het Reve ooit stelde, dat Rusland door de geslaagde hervormingen die Stolypin (in 1911 door radicale elementen vermoord) en zijn opvolgers doorvoerden, in rap tempo een meer Europees gezind land te worden.

De derde grote oorlog verloor Rusland als onderdeel van de geallieerden tegen de centrale mogendheden Duitsland en Oostenrijk in de Eerste Wereldoorlog. De nederlaag leidde tot het

radicaalste regime uit de Russische geschiedenis. De gematigde krachten, de mensjewieken die in februari 1917 het aftreden van de tsaar hadden afgedwongen na de nederlagen van het Russische leger, werden bij gebrek aan een goed geoliede organisatie in oktober overrompeld door de meedogenloze bolsjewieken onder leiding van Lenin.

Te vroeg

Het is nog te vroeg om vast te stellen of Poetin de oorlog die hij nu ruim een halfjaar tegen het Slavische broedervolk in Oekraïne voert heeft verloren, maar die oorlog winnen lijkt evenmin tot de mogelijkheden te behoren. Vanaf het begin berustte alleen al het idee om deze imperialistische oorlog te beginnen teneinde het Russische keizerrijk te herstellen, op een grove misvatting. Poetin begreep niet – met dank ongetwijfeld aan zijn veiligheidselite en de militaire leiding, die aan hem onderdanig waren – dat zijn Oekraïense burens sinds de Maidan-revolutie van februari 2014 hun land met hand en tand zouden willen verdedigen tegen de maffiose kleptocratie die Poetin van Rusland had gemaakt. Hij geloofde integendeel dat hij met behulp van het staande leger en zijn grote wapenarsenaal het veel kleinere Oekraïne onder de knoet zou kunnen brengen. De grote verrassing was dat dit grote leger van Poetin bestond uit ongemotiveerde (en inmiddels ook uitgeputte) soldaten – die overigens wel zo gehersenspoeld waren met valse ideeën over hun burens dat zij met voorbijzien van elk oorlogsrecht Oekraïense burgers vaak op de gruwelijkste wijze behandelden – en vocht met verouderde wapens. Daardoor mislukte de omsingeling van Kiev. In de Oekraïense president Zelensky, die eerder een succesvolle komiek was geweest, bleek een volleerde oorlogsleider te zijn opgestaan, die door zijn moedige optreden de westerse landen wist te motiveren tot massale en effectieve wapenlevering. Wederom een vergissing van Poetin, die dacht dat het Westen niet in actie zou komen om Oekraïne bij te staan. Een uitputtende slijtageslag tegen het kleinere leger van Oekraïne

zou, zo moet hij gedacht hebben, uiteindelijk in zijn voordeel werken. Maar terwijl het de Russen aan nieuwe soldaten ontbreekt en, naar men sterk vermoedt, in toenemende mate ook aan het effectiefste wapenmaterieel waarmee zij op het slagveld nog vooruitgang zouden kunnen boeken, te weten artilleriemunitie en tanks, hebben de Oekraïense soldaten met een gewiekste tactiek voor een omkering van de rollen gezorgd. In plaats van in Kiev omsingeld te worden door de Russen, hebben zij ervoor gezorgd dat de Russen met behulp van de modernste westerse wapens worden teruggedreven. Het is de grootste verrassing tot nu toe. Ondertussen raakt Poetin steeds verder geïsoleerd, zowel in eigen huis als daarbuiten. China en India hebben in september, op een Aziatische top in Oezbekistan, bij monde van hun leiders Xi Jinping en Narendra Modi op subtiel wijze laten weten dat de alsmaar voortdurende oorlog in Oekraïne hen absoluut

De omcirkeling die op het slagveld in de Donbas gaande is, doet zich ook voor op het binnenlandse front

niet zint, omdat zij er ook de gevolgen van ondervinden.

Ondertussen doet de omcirkeling die op het slagveld in de Donbas gaande is, zich volgens de Bulgaarse politicoloog Ivan Krastev in toenemende mate ook op het binnenlandse front voor.² De liberale oppositie groeit, ook al treedt deze nauwelijks openlijk naar buiten. De militaire bloggers doen dat des te meer: zij willen dat

Poetin zijn ‘speciale militaire operatie’ naar een hoger niveau tilt. Dat zou volgens Krastev alleen kunnen met behulp van een massamobilisatie. Dan zouden talloze burgers die nu nog veilig kunnen weggijken, rechtstreeks bij de oorlog betrokken raken, in plaats van alleen degenen die als beroepsmilitairen voor de oorlog worden opgeroepen. Dit zou de interne zwakte van het regime – lees: zijn gebrek aan legitimiteit – weleens aan het licht kunnen brengen; een risico dat Poetin tegen elke prijs zou willen vermijden. De prangende vraag is wel wat hem dan te doen staat, want zonder duidelijk resultaat een oorlog beëindigen die vele tienduizenden Russische soldaten het leven heeft gekost, kan hij evenmin aan zijn land verkopen. Deze benarde positie kan Poetin zeer gevaarlijk maken.

Oorlogsmisdaden

Met de winter in het vooruitzicht blijft de uitkomst van de strijd hoe dan ook ongewis. Wat wel nu al zeker is, is hoe Poetin later herinnerd zal worden, namelijk als een man die Rusland loskoppelde van Europa door middel van een zinloze, maar vreselijke oorlog. En als een man onder wiens leiding de vreselijkste slachtingen zijn gepleegd onder onschuldige Oekraïense burgers. Deze slachtingen, bijvoorbeeld die in Boetsja en Izjoem, die als oorlogsmisdaden moeten worden vereffend, doen meteen denken aan andere Russische slachtingen, destijds onder Stalin. Die van Katyn bijvoorbeeld.³ Of, ander voorbeeld: als een man aan wie we, zoals de Amerikaanse historicus Timothy Snyder op zijn website stelt, de laatste stuiptrekking danken van het Russische imperialisme. Een anachronisme dat voor weldenkende westerse mensen behoorde tot een periode die we voorgoed achter ons dachten te hebben gelaten.

1 Marquis de Custine, *La Russie en 1839*. Parijs: D'Amyot, 1843. Nederlandse vertaling: *Brieven uit Rusland*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1978.

2 Ivan Krastev, 'Ukraine's counter-offensive has left Putin encircled at home', *Financial Times*, 16 september 2022.

3 Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden op gezag van Stalin in april en mei 1940 naar schatting 22.000 Polen, onder wie ruim vierduizend Poolse officieren, door de Russische geheime dienst in de bossen van Katyn koelbloedig geëxecuteerd.